

Mircea Radu IACOBAN

Aria calomniei

Anumite dosare tezurizate la Arhivele Statului s-ar cuveni... să nu le vadă nimeni! Nu de alta, dar pot afecta imaginea unor personalități creditate unanim ca valori de excepție, și, barem moral, inatacabile. *Dosarul nr. 1/1933*, Fondul Teatrul Național Iași, referitor la concedierea marelui regizor A.I. Maican, pare a fi nu numai pilduitor, ci și... actual: impresia subsemnatului, care a condus 11 ani același Teatru Național, este că istoria se repetă ciclic și *cabala* în domeniul teatrului nu-i invenție recentă, ci vine de departe și de mult. Este motivul pentru care fac publice (pentru întâia oară – dosarul a mai fost consultat doar de câțiva cercetători, între care N. Barbu, V. Râpeanu, Mihaela Tonitza-lordache, V. Petrovici, Const. Paiu, Leonid Cemortan) crâmpenele din acest nefericit și elocvent dosar; el pune în evidență mecanismul tradițional al calomniei și „lucrăturilor“ subterane. Ce se întâmpla pe scena ieșeană în 1933? Teatrul Național Iași, aflat într-o formidabilă perioadă fastă (probabil, cea mai rodnică din întreaga sa existență) a prezentat 30 (!) de premiere utilizând o singură sală, în vreme ce ritmurile de astăzi scot la rampă doar 6–7 premiere la două săli. Se lucra într-un ritm drăcesc, repetițiile derulându-se inclusiv în intervalul 18 seara–7 dimineața. Șt. Ciubotărașu: „Regizorul A. I. Maican impusese bătrânului teatru ieșean un ritm infernal: se repetau câte trei piese pe zi, iar generalele țineau, uneori, toată noaptea“. (Teatrul, dec. 1966) Drept pentru care, colectivul actoricesc se răscoală împotriva reputatului regizor tiran, pe care-l acuză de... „lipsă de pregătire și metodă“, „uneltire pentru desfacerea trupei“, „denigrarea actorilor“, agresiuni sexuale și cam tot ce altceva le trecea interpreților prin minte. „Declarațiile au fost date în fața noastră, Ionel Teodoreanu și Mihail Sadoveanu“. Comentariul directorului Iorgu Iordan: „Mă surprinde că inamicii dumisale n-au găsit un pretext mai inteligent pentru a-l îndepărta din mijlocul lor“. (Opinia, 23 mai 1933) Marele actor Const. Ramadan scrie cu mânuța lui că „s-a ascuns în closet, de unde a auzit niște urlete“ – pasă-mi-te, Maican își cotonogea trupa! Margareta Baciuc denunță faptul că regizorul „era ghiftuit cu toate bunătățile și mort de beat“. Și, ceea ce consideră actrița foarte grav, „s-a împotrivit curbei de sacrificiu“ – acuzație, de această dată, politică. George Sion: „Maican dă dovadă de totală lipsă de caracter“. Radu Demetrescu îl consideră... analfabet (!). N. Șubă: „dintr-un actor bun și capabil să joace roluri de primă mărime“, s-a trezit că a ajuns „un actor prost“ – evident, din vina lui Maican. N. Veniaș: „Făcându-mă dobitoc, idiot, nulitate“. V. Z. Handoca înfierează infracțiunea lui Maican, care, la o licitație de... becuri, a preferat firma Osram și nu Tungshram, drept pentru care a fost imoral cadourisat cu un portțigaret și scrumiere inscripționate „Osram“. Mită! (Dacă ar fi ales cealaltă firmă, primea, desigur, scrumiere promoționale Tungshram). Tudor Călin reclamă ofuscat că a fost dublat într-un rol fără a fi consultat... De-a dreptul ciudat poate părea faptul că se implică în cabală și marele Ion Sava (de altfel, barem teoretic, rival într-ale regiei – deși istoria teatrului românesc a impus formula „triumviratul Sava–Maican–Kiriacoff, văzut ca o „trinitate a insomniei“). Ce caută, în sumarul dosarului, declarația lui Ion Sava? Doar el afirmase că „Din tot ce mi se va cuveni, voi datora

o mare parte lui A.I. Maican. El m-a făcut să îmbrățișez cariera teatrală, el mi-a deschis orizonturi noi în creația artistică.” (Opinia, 10 nov. 1931). Tot despre Maican și scris tot de Sava: „Numai doi oameni simțeau neliniștea primăverii teatrale [...] Unul a fost, până mai ieri între noi, Victor Ion Popa [...] Al doilea e A. I. Maican [...] A pus ordine în muncă, a revizuit vechile formalisme și a introdus spiritul de încredere și speranță în arta teatrală [...] Era înzestrat, spun asta pentru că mă refer la acele timpuri memorabile, cu nemaipomenite mijloace de cuprindere și înțelegere a urzelilor din teatru. Avea o atât de vie intuiție, încât unele idei sau teme ale spectacolelor, elemente de bază ale regiei moderne, pot fi așezate alături de ideile sau temele marilor regizori mondiali [...] Activitatea lui [...] care poate fi considerată începutul regiei moderne în teatrul românesc, în scurta perspectivă a timpului, oferă elemente de înaltă valoare teatrală.” (Lumea, Buc., 6 aprilie 1946) Cu toată „înțelegerea urzelilor din teatru”, Maican a ajuns să fie dat afară – ca și Victor Ion Popa de altfel, concediat de la Teatrul din Cernăuți în urma unei cabale asemănătoare. Și iată-l pe Ion Sava declarând: „În diferite piese puse în scenă de subsemnatul, mi-a dat indicații menite să îngrădească o conștiințioasă îndeplinire a obligațiilor”. Aș putea să văd în neașteptata formulare o... ironie subțire la adresa anchetatorilor. Ca și în „reproșul” următor: Maican „întrebuița cuvinte ca simbol, realism, sintetic, stilizare”... Ca să vezi ce-și permitea Maican! De altfel, chiar și grafia *Declarației* ar putea oferi anumite sugestii: în vreme ce reclamații se străduiesc să înghesuie cât mai multă otrăvă în perimetrul filei, scriind mărunțel, îngrămădit și ordonat (uneori, pare-se, transcriind texte aduse de acasă), Sava răstoarnă câteva rânduri nervoase, scrise mogașat, de parcă s-ar fi străduit să umple cumva pagina și să răspundă unei obligații presante. N-avea cum (probabil) să „se rupă de mase” (urma să lucreze în continuare cu exigenții semnatare); dacă n-a putut ocoli corvoada, nici nu i-a dat curs decât formal și de-a dreptul șugubăț... Abandonez cu regret acest exercițiu speculativ de de-culpabilizare, fiindcă, de fapt, realitatea nudă e alta. Și Sava s-a alăturat corului denigratorilor, lovind scurt și cât se poate de dur în imaginea maestrului-idol care l-a adus în teatru, deschizându-i „orizonturi noi în creația artistică. Iată alt portret al lui Maican, complet deosebit de cele creionate de Sava înainte și după cabală: „Se îmbăta la repetițiile generale”, ceea ce ducea, inevitabil, la „ilogisme, violență, atitudini paranoice”, „întreținerea între actori și Direcție o atmosferă de false informațiuni”, „a încercat o acțiune de sabotare a Teatrului, determinând pe actori să protesteze împotriva unei curbe”. Acuzația de „sabotare” a curbei de sacrificiu era, de fapt, infinit mai primejdioasă decât toate celelalte la un loc, având caracter acut politic. Se grăbesc s-o susțină în declarații Margareta Baci, Miluță Gheorghiu, Const. Sava, Eugenia și C. Protopopescu, C. Ramadan, care, desigur, nu pot fi bănuți de vreun entuziasm că li s-a amputat leafa, dar nici n-au scăpat prilejul plasării gravei delațiuni. Revenind la Ion Sava și încercând să ne explicăm... inexplicabilul atitudinii sale, nu putem atribui astfel de devieri comportamentale decât unui fenomen propriu lumii scenei: la un moment dat (ciclic!), răbufnesc toate nemulțumirile și frustrările, canalizate, regretabil, într-o singură direcție, adeseori greșită. De altfel, și Sava avea să treacă prin situații similare, pe care le-a traversat cu dificultate, nu fără urmări și traume. Maican era descoperit la capitolul „limbaj”, de multe ori frust și buruienos – ceea ce, în lumea teatrului, unii mai practică și astăzi... Iar ancheta își urma cursul: Florica Demion devoalează infamia că „nu mi-a dat decât roluri ingrate” (conform unor recente mărturii provenite din familia artistei, Maican a scos-o dintr-o distribuție fiindcă totdeauna

venea la repetiții... trăsnind a usturoii!) Const. Sava: „*Dacă îmi dădea un rol, trebuia să fie din acela care nu mi se potrivea mie*“. Petru Novac: „*Timpul trecea și atât eu, cât și nevasta mea, eram uitați în distribuții*“. Nu se vede altceva decât obsesia actorului din toate epocile că n-a fost distribuit conform meritelor și înzestrărilor sale. Și cum, de regulă, se întâmplă în teatru, unde despre directorul plin sau cel de scenă, ori se zvonește că agresează damele, ori că-i impotent, apar la rampă acuzațiile de ordin sexual. Miluță Gheorghiu toarnă cu nonșalanță: „*În turneul de la Timișoara, a stat o noapte întreagă închis în camera camaradei X*“. Athena Marcopol: „*Di. Maican mi-a dat să beau șapte cocteiluri*“ (probabil, a ținut-o de nas, *n.n.*) după care, nereușind condamnabila tentativă, a persecutat-o în scenă: „*Într-o piesă, mă silea să cad într-o balie cu vopsea neagră*“. Este atrasă în conspirație și o jună elevă de Conservator (Elena Tăutu): „*În loc să se ocupe de felul în care trebuie să interpretez rolul, a vrut să-și bată joc de mine*“. Nu reiese, din plângerea copilei, dacă va fi fost viol sau generoasă consimțire, iar declarația înfățișează un scris întâlnit și la alte pagini din dosar – oricum, nu de adolescent. Anny Braesky: „*m-a rugat să-l las să mă sărute*“. Eliza Petrăchescu atacă invers: Maican ar fi afirmat că actrița i-a cedat, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată. Tot nu-i bine, și-i persecutată: „*multă vreme n-am jucat nimic*“. Mai îngăduitoare se arată a fi Eugenia Protopopescu: „*Jucând sub direcția d-lui Maican doar roluri fără importanță, nu am suferit din partea dumisale nici o insultă*“. Reproșul se subînțelege. Numai că acuzațiile de tipul „n-am fost distribuit“ ori „mi s-au dat roluri ingrate“ nu apar ca întemeiate la o cercetare mai atentă, petiționarii figurând cu partituri consistente în distribuțiile unor spectacole ca „*O noapte furtunoasă, Romanțioșii, Azilul de noapte, Avarul, Noaptea regilor, Cercul de cretă ș.a.m.d.* Ei, și? Înjurătura rămâne! Calomnia crește și se înfoaie conform ariei: *Și tot suflă și tot suflă / Răscolește, răscolește / Și la om pe negândite / Prin ureche se strecoară / Și în creier se înfige...*“ Rezultatul? N-o fi fost Maican chiar îngeraș, dar... „*Și la urmă, vai, bârfitul / E ca mort nenorocitul / Sub opinia mulțimii / E pe veci înmormântat*“. „Locul de veci“ i l-a oferit imediat Teatrul Național din București, unde Maican s-a impus suveran încă de la prima montare. La Iași, tărășenia a ajuns și în fața Tribunalului. Maican se adresează patetic judecătorilor: „*Îmi iubesc cu atâta pasiune profesia mea, căreia m-am dedicat 22 de ani, încât am legat-o inseparabil de însăși viața mea, așa că, dacă-mi distrugeți prima, îmi este indiferentă ultima*“. El a vorbit, el a auzit. A rămas dat afară. Tentativa de revenire la Iași (1936) a fost barată de Comitetul de Direcție al Teatrului Național, din care făceau parte și reclamagiii. Va fi reîncadrat abia în stagiunea 1941–1942. În 1947, devine Director general al teatrelor din Ministerul Artelor și, din 1949, profesor la Institutul de Artă din București. Urât dosar! L-am evocat pentru a înfățișa climatul în care a trebuit să trudească și Ion Sava: dincolo de strălucirea reflectoarelor, magnificența costumelor și decorurilor, virtuozitatea unor interpretări, delirul entuziast al cronicarilor, dincolo de omagiul aplauzelor și făcând parte din însăși magia orgolioasă a teatrului, iată că-și ițește cornițele diavolul *cabalei*. Se stârnește, câteodată, în lumea scenei, un soi de vânt al nebuniei, care întunecă mințile și solidarizează otova întru demolare oarbă. Vor fi apărând probabil, după aceea, niscaiva regrete. Ei, și?

(Din volumul *Triunghiul în patru colțuri*, de Ion Sava, care va deschide noua colecție de teatru, „Arlechin“, a Editurii Junimea)